

mića popović: urbanizam, akrilik

blohove emigracije i filosofija utopije

milan damnjanović

Blohove emigracije — najpre iz nacionističke Nemačke u Čehoslovačku, zatim u Nemačku, i to u DR Nemačku koja je tada za njega bila bolja i prava Nemačka, on je kasnije, ipak, iz te nemačke države emigrirao u drugu — dakle, te emigracije nisu bile ni neka usamljena pojавa, ni samo njegova lična stvar. Emigrirali su i mnogi drugi njegovi značajni savremenici, ali emigrirali su ne samo značajni ljudi i ne samo malobrojni pojedinci, već se emigriranje, i to ne samo u političkom i ekonomskom, već i u duhovnom smislu reči, razvilo u našem vremenu do te mere da je postalo jedno od njegovih najuzbudljivijih obeležaja. Taj fenomen je, tako reći, tehnički bio pojačan i ubrzan u današnjem svetu tehnike, ali je stvarno bio uslovljen društveno-istorijskim preokretom, pojmom totalitarnih ideologija, radi suzbijanja revolucionarnog socijalističkog razvoja, mada je i sam taj razvoj nagnao na emigriranje sve one koji su mu se iznutra suprotstavljali; najzad, ispostavilo se da se i zalaganje za socijalistički preobražaj čovečanstva može izvitoperiti u kruhti ideološki dogmatizam i opet izazvati emigriranje.

Sve se to odnosi na Bloha, čije emigracije ovde pominjemo samo u smislu koliko one zastupaju njegov život i njegovu duhovnu sudbinu s kojom neposredno saosećamo. Blohovo autentično nadahnuće, snažno uverenje i pravi filosofski entuzijazam poznaju se u njegovom humanističkom patosu, u njegovom poetsko-filosofskom govoru (poetisko: u izvornom značenju te reći) koji je bio i ostao moguć u nemačkom jeziku. Onda je Bloh, kao emigrant, patio zbog engleskog jezika, na kome je tada jedino mogao objavljivati ili, tačnije, na kome, iz upravo navedenih razloga, nije ni mario ni mogao objavljivati, tako da je njegova sudbina u tom pogledu sasvim različita od

sudbine Ernesta Kasirera (Cassirer), koja je, inače, potpuno nalik na Blohovu, ali je Kasirer pisao na engleskom zato što je njegov način mišljenja to dopuštao. Mada se u Kasirerovom engleskom, primerece u njegovom delu *An Essay on Man* (1944), dešavaju vrlo specifične strukturalne promene u odnosu na nemački jezik njegovih osnovnih dela, to ipak ne pogada bit njegove filosofske intencije i ekspresije, i on sâm to ne oseća kao problem.

Druga Blohova emigracija iz jedne Nemačke u drugu, zaista nije problematična u pogledu jezika, ali zato u svakom drugom pogledu zahteva našu brigu. Jer, Bloh je najpre bio slavljen u DR Nemačkoj kao veliki misilac i značajan savremenik, čak kao saborac u socijalističkoj izgradnji: »U Vama poštujemo prvoborca i predstavnika novog socijalističkog humanizma, najznačajnijeg među savremenim nemačkim filosofima, misliocu optimizma lišenog iluzija i nade združene sa znanjem« (*Festschrift für Ernst Bloch*, Aufbaua-Verlag, Berlin 1955), da bi ubrzo zatim sve to bilo poreknuto na najdrastičniji način, štaviše da bi mu bio onemogućen dalji stvaralački rad. Nije u tome toliko važno to što je bio lišen položaja direktora instituta za filozofiju i primudno emeritiran, već to što je njegovo mišljenje, njegov način mišljenja proglašen velikim zlom koje treba iskoreniti: »Ova filozofija se ne može saglasiti s principima učenja Marks-a, Engelsa i Lenjina... Ona predstavlja socijalistički i marksistički začinjen egzistencijalizam i ona stalno vodi prevratničku borbu protiv dijalektičkog materijalizma, koju prikriva borbom protiv dogmatizma, šematizma i vulgarnog materijalizma«) Zakujučak političke organizacije Univerziteta u Lajpcigu, 1957).

Tako se pred Blohom još jednom otvorio put emigracije, kojim je 1961. krošio. U pismu predsedniku Akademije nauka u Berlinu (DR Nemačka) on je tada pisao: »Zai-

sta žalim što Vam moram saopštiti da ubuduće neću moći prisustvovati sednicama Nemačke akademije nauka, čiji sam redovni član...« No, nije Bloh tada postao emigrant pun resentimenta, najmanje od svega on sumnja u mogućnosti marksističkog mišljenja, a kada bi ga zapitali za razloge njegovog odsustva tamo gde je dotada živeo on, zaceelo, ne bi odgovorio da bi oni koji su ostali pre trebalo da opravdaju svoje prisustvo, već bi, naprosto, žalio zbog skučenih shvatana i uskogrudnog moralu onih koji su ometali i onemogućili njegov rad i time pokazali spremnost da onemoguće svaki stvaralački rad u marksističkoj filozofiji.

Ne može se Blohova druga emigracija obeležiti kao prebeg u »slobodni svet«, kao što su tada i uvek propagirali oni koji i inače propagiraju razdor današnjeg sveta i koji uvek jednu neslobodu zamjenjuju za drugu, još veću i sravniju. Treba ozbiljno uzeti razlog koji sâm Bloh navodi, jer je on pisao da tamo gde je dotada živeo nije više mogao nesmetano raditi i da tu »samostalni mislioci više uopšte nemaju mesta za život i rad«.

Pre nego što bismo razmotrili šta ta reč može značiti, rezignirano se iz nas izvija pitanje: gde bi to mesto (topos) danas bilo, nije li to što Bloh očekuje doslovno u-topos današnjeg sveta. Je li to mesto zainte Tbingen, u koju je Bloh tada došao, ili pak neko drugo, slično mesto u onoj zemlji u kojoj je Bloh živeo i umro. Ako se ta zemlja uzme za primer, onda je u njoj kasnije postalo mogućno javno zastupati marksizam kao gledište u naučnom svetu, univerzitetskoj nastavi i studiranju, ali se tu ne tripi prikritiranje marksizma, kao pogled na svet u vaspitanju političkom angažovanju i u svakom drugom životnom pogledu.

Tamo, u Tbingenu, Bloh je mogao nesmetano raditi i objavljivati, ali to još nije značilo da je došlo u zemlju gde »samostalni mislioci imaju mesta za život i rad«. Jer, da bi dokazala svoju liberalnost, Bloh je rado prihvatala ona druga nemačka država koja je ovome filozofu, kao i svakom drugom, omogućila život i rad u smislu slobodnog saopštavanja mišljenja i u smislu tradicionalnog filosofskog poslovanja, ali nipošto ne u delatnom smislu marksističkog. Jer, da bi dokazala svoju liberalnost, Bloh je snažni filosofski izražaj: njegovo delo je tu postalo predmet koji se objavljuje i proučava, ali ipak to delo nikada nije bilo uzeto drugaćije do kao literatura.

Outuda pitanje: da li u današnjem svetu postoji mesto (topos) za marksističku filozofiju koja se neće pretvoriti u puku literaturu, ili možda u puki predmet naučnog proучavanja, mesto gde se marksistička filozofija neće pretvoriti u dogmatičku ideologiju? I gde je mesto za Blohovu filozofiju utopije, kada postoji utopija filozofije u današnjem svetu, o kojoj svedoče Blohove emigracije?

Bloha nije obuzela rezignacija. Naprotiv, on je u svojoj filozofiji utopije, nade i budućnosti sistematski odredio mesto danas u-topijske filozofije u svetu budućeg.

Možda se tako Blohov put emigracije motiviški povezuje s utopijom same filozofije u našem vremenu, da bi se izrazio u Blohovoj filozofiji utopije. Možda se tako može razumeti i pozno putovanje Blohovo k nama, na Korčulu, kao na mesto u kome bi, po nekom realnom nagovještaju i uz sva realna ograničenja, filozofija u ovom času ipak bila moguća.

Zbog toga je od najvećeg duhovnog i socijalnog značaja ova neobična podudarnost Blohove biografije i doksografije, jer ona ne proističe iz lažne ideje socijalizma »s ljudskim licem«, gde se izvlači buržoaski humanizam iz sukoba individue i društva, u borbi u kojoj ni na jednoj strani nema ni humanizma ni marksizma, pa dakle ni filozofije.